

תשובה בעניין בנות כהן ולוי לעליות הראשונות

שאלה מקיבוץ חנתון:

בקהילות בהן נשים עולות לתורה, האם מותר לבת כהן/לוי ו/או לאשת כהן/לוי לעלות לתורה בעליית הכהן/הלוי?

תשובה:

1) הכהונה ההיסטורית

הכהונה הישראלית ההיסטורית היתה מיועדת אך ורק לגברים; נכון הדבר גם לגבי הלוייה.¹ אין אפילו מונח מקראי אחד המגדיר את התואר כהן או לוי בלשון נקבה.² זאת ועוד: כל הפולחן סביב הכהונה והלוייה מיועד היה לגברים בלבד. דוגמאות אחדות יספיקו להוכיח זאת: ויקרא א':ה': "...והקריבו בני אהרן הכהנים את הדם..."; ויקרא ח':ב': "קח את אהרן ואת בניו אתו" (וכן דוגמאות רבות בספר ויקרא); במדבר ו':כ"ג: "דבר אל אהרן ואל בניו לאמר, כה תברכו את בני ישראל...". ובאשר ללוייה, במדבר ג':ט"ו: "פקד את בני לוי לבית אבתם למשפחתם, כל זכר מבן חודש ומעלה תפקדם" (והשווה בהמשך, פסוקים מ', מ"ה).

הקשר היחיד בין נשים לענייני כהונה היה מוגבל להטבות מסויימות³ שנהנו מהן בת כהן ואשת כהן, בעיקר תרומות ומתנות כהונה אחרות. באופן כללי ניתן לומר שבת כהן, כל זמן שלא נישאה, ואשת כהן, כל משך היותה נשואה לכהן, או במקרה מותו של בעלה, עד שנישאה לאדם אחר (ישראל) – היו אוכלות מן התרומה ומשאר מתנות כהונה שהיו מובאות לאביהן/ בעליהן.

לכן, מכיוון שהמעמד של אשה באותה חברה היה תלוי במעמד של האב או הבעל, בנות/נשות כהנים נהנו גם הן מן ההטבות, אך לא השתתפו כלל בפולחן או בחלק כלשהו של עבודת הקודש.

2) זכויות ומגבלות של כהנים בימינו

בימינו, אחרי חורבן הבית, אין כהונה, עבודת בית המקדש כמובן אינה קיימת, ואין אנחנו בטוחים כלל וכלל בשלשלת היוחסין של המשפחות הקוראות לעצמן משפחות כהנים. אם כן, לא נותר דבר מהכהונה הישראלית ההיסטורית להוציא "שרידי כהונה", מנהגי כבוד מסויימים ומספר מגבלות.

באשר לזכויות/הטבות ל"כהנים", בנוסף על הכבוד הכללי של "ייחוסין" אלה, יש כמה מנהגים בולטים ביותר. ראשית, לענייננו, כהנים מקבלים את העליה הראשונה לתורה (השניה מיועדת ל"לויים"). בנוסף על כך, כהנים נושאים כפיים בברכת כהנים.⁴ כהנים עדיין משתתפים בטקסי פדיון הבן, ובכוריהם אכן פטורים מהטקס.⁵ ולבסוף, כהנים עדיין זכאים לקבל "הזרוע והלחיים והקבה" (דברים י"ח:ג)⁶ וכן הבכורות של בהמה טהורה ו"פטר חמור" (שמות י"ג:יא ואילך).⁷ ובאשר למגבלות, כהנים אינם מתחתנים (מלכתחילה) עם גרושות או גיורות. בנוסף לכך, אין הכהנים נכנסים לבית עלמין, אלא בקבורתם של בני משפחה קרובים.⁸

3) מצוות "וקדשתו" – מפני דרכי שלום

כדי להחליט אם להעלות בת/אשת כהן לעליה הראשונה עלינו לעיין במקור העיקרי בתלמוד – גיטין נ"ט ע"א-ע"ב. בניגוד לשאר הזכויות והמגבלות הנובעות ממקרא מפורש, דין זה נובע או מדרשת הכתובים או מתקנת חז"ל. באותה סוגיא, חז"ל דורשים את הפסוק "וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב" (ויקרא כ"א:ח'): "תנא דבי רבי ישמעאל: 'וקדשתו' לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון" (גיטין נ"ט ע"ב ומקבילות). ברור שהפסוק עוסק בגברים כי רק הם הקריבו קרובנות. כמו כן שלש הפעולות – לפתוח ראשון בתורה או בישיבה (רש"י), לברך ראשון בסעודה (רש"י), או ליטול מנה יפה ראשון – התייחסו מן הסתם לגברים. ואמנם כך פסק הרמב"ם במשנה תורה (הל' כלי המקדש ד' א"ב-ב').⁹ אם כן, לפי פשוטם של דברים בת/אשת כהן אינה כלולה במצווה זאת ואין חיוב לכבד אותה.

מצד שני, המשנה אומרת (גיטין נ"ט ע"א): "אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום: כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל מפני דרכי שלום". משתמע מכאן שמדובר בתקנת החכמים ולא במצווה מדאורייתא. ואמנם הגמרא כבר עמדה על סתירה זאת (גיטין נ"ט ע"ב) ונתנה שם שני תירושים שונים (עיין שם). ומעניין הדבר שחלק מהפוסקים החליטו כנראה להתעלם מהסתירה ולכן פסקו בסתם "כהן קורא בתורה ראשון" וכו' מבלי לתת הסבר לכך (ראה רמב"ם, הל' תפילה י"ב:י"ח ושולחן ערוך אורח חיים קל"ה:ג', אבל הטור שם מצטט את המשנה בלשונה). מכל מקום, אפילו אם המשנה צודקת ויש פה תקנת החכמים "מפני דרכי שלום" עלינו לשאול אם מוצדק הוא ליישם עיקרון זה לענייננו. האם הרחבת הזכות של קבלת העליה הראשונה לבנות/נשות כהנים מוצדקת מפני דרכי שלום? זאת אומרת, אם לא נעשה זאת, האם נגרום לקטטות ומחלוקות בישראל כתוצאה

מפגיעה בכבודן של אותן נשים שלא תקבלנה עליה זו? נראה שהתשובה לכך שלילית. מכיוון שבנות/נשות כהנים אף פעם לא נטלו חלק בעבודת בית המקדש ואף פעם לא כובדו בתור "כהונות", אין להניח שהן תפגענה במקרה זה. זאת ועוד: יתכן שיהודים רבים – גברים ונשים, כהנים וישראלים כאחד – כן ייפגעו אם בת/אשת כהן תעלה ראשונה לתורה. נראה לנו איפוא, שהשינוי המוצע ירבה מחלוקת במקום למעטה ואם כן יצא שכרו בהפסדו ושב ואל תעשה עדיף.

(4) הלכה למעשה

לבסוף, ראוי שנתייחס באופן כללי לחשיבותם של "שרידי כהונה" בזמן הזה. אם קהילה מסויימת מכירה ב"שרידי כהונה" של ימינו כממשיכיה של הכהונה ההיסטורית שאינה קיימת עוד – זכויות ומגבלות כאחת – עליה לעשות זאת **בהקשר** ההיסטורי של הכהונה, דהיינו, גברים בלבד. מאידך, אם קהילה מסויימת אינה מכירה בכך, מן הראוי **שתבטל** את כל הזכויות וההגבלות. (מסקנה זאת גם נכונה לגבי כל עם ישראל, אולם מפני ששינויים כאלה צריכים להתפתח בצורה אורגנית ובאופן טבעי, איננו מציעים פתרון זה או אחר **לכל העם**: לאורך הזמן עם ישראל עצמו "יפסוק" אם ירצה לשמור על שרידי הכהונה אם לאו.)

הצעתנו היא איפוא שנמשיך ונכיר בשרידי הכהונה. יהיה בכך כדי לשמור על מסורת יהודית עתיקה – דבר שכשלעצמו ראוי להתחשבות. שנית, אין סיבה עקרונית או מוסרית הדורשת מאיתנו לבטל מנהגים עתיקים. ובאשר לעליית הכהן בפרט, ושאר מנהגי הכהונה בכלל, אנו חוזרים ומציעים שמנהגים אלה יהיו שמורים אך ורק לגברים. התנועה הפמיניסטית נאבקת מזה שנים להעניק לנשים הכרה ומעמד שווה בחברה **בזכות עצמן**, ולא בזכות תלותן במעמדו של האב או הבעל. לפיכך, יהיה מן האבסורד שבימינו אלה אשה תדרוש זכויות כהונה לא משום היותה עצמה "כהנת" אלא משום היות אביה/בעלה כהן!

יש לציין כי בימים שביית המקדש היה קיים, תרומות, מעשרות וכל מתנות כהונה היו טובות הנאה אשר ניתנו לכהנים ובוודאי הדבר העיקרי שזיהה אדם ככהן. עיקר זהותו של אדם ככהן הותנתה **בעבודה** בבית המקדש. היום, העליה הראשונה לתורה, נשיאת כפיים וכדומה הם הם הדברים העיקריים שמזהים אדם ככהן (ראה כתובות כ"ה ע"א); הם נחשבים כתפקידו הפולחני העיקרי ולא "כהנאות", ובזה דומים הם יותר **לעבודה** מאשר להנאה כלכלית דאז. לכן, לא ניתן ליישם את הזכות של בת/אשת כהן לאכול מתרומות אביה/בעלה לענייננו.

בסיכום, בקהילות בהן נשים עולות לתורה, בת/אשת כהן/לוי דינה כישראל.

הרב רפאל הריס

בהסכמת כל חברי הוועד תשמ"ח ותשמ"ט

הערות

1. בתשובה זו, נזכיר לרוב את עניין הכהונה, אולם העקרונות שנסיק ממקורות חז"ל, ואף מסקנת התשובה עצמה, נכונים גם לגבי הלוייה.
2. מאידך, המונחים "כונהנת" ו"לוייה" אכן נמצאים במקורות חז"ל כמו במשנה קידושין ג' י"ב, ושם הכוונה ל"בת כהן" או "בת לוי".
3. וגם מגבלות מסויימות, כגון עונש מוות לבת כהן שזנתה (ויקרא כ"א: ט').
4. עיין בתשובתו של הרב ראובן המר בחוברת זו.
5. יש לציין שגם הבכור של "כונהנת" פטור מפדיון הבן כי אין הדבר תלוי באב אלא באם שנאמר "פטר רחס" (שמות י"ג: י"ב) – ראה רמב"ם, הל' ביכורים י"א: י'. ויורה דעה ש"ה: י"ח.
6. למרות שמצווה זאת נראית היום כאילו אינה בתוקף, המשנה (חולין י' א'), ובעקבותיה גם הרמב"ם (ביכורים ט' א') וגם השולחן ערוך (יורה דעה ס"א, סעיף כ"א) פוסק ש"מתנות [כהונה] נהוגות בכל מקום בין בארץ בין מחוצה לה, בין בפני הבית בין שלא בפני הבית".

הרב בן-ציון ברגמן, בתשובה שלא יצאה לאור "Once a Bat Kohen Always a Bat Kohen" ניסה להוכיח שבת כהן, כן יכולה לעלות ראשונה לתורה. הוא ניסה להסיק זאת מהלכות תרומות ומתנות כהונה. מקרה אחד שאליו הוא מתייחס נראה מסייע לו בטענותיו: בת כהן שנשואה לישראל, למרות שמאבדת זכותה לאכול בתרומה, עדיין מאפשרת לבעלה הישראלי לאכול מתנות כהונה אחרות (עיין יבמות פ"ו ע"ב; חולין קל"ב ע"א; וערוך השולחן, יורה דעה, ס"א: ל"ב ואילך). אבל בת כהן, על אף שהיא מאפשרת לבעלה לאכול אינה מאפשרת לילדיה לאכול; לכן, יכולתה לאכול עדיין מותנית במעמד של אביה ולא בה עצמה, עובדה שאינה רצויה לאלה הרוצים להרחיב את זכויות הנשים. שנית, נראה למטה שכל העניין של תרומות ומתנות כהונה שייך לתחום של טובות הנאה לכהנים, ולא לעיקר מהותם בזמן שבית המקדש היה קיים. מאז חורבן הבית, מנהגי כהונה כמו העליה הראשונה לתורה הם העיקרים המזהים אדם ככהן ולכן הם דומים יותר לעבודה עצמה – תחום שאליו בת או אשת כהן אינן משתייכות.

7. ראה יורה דעה סימן ש"ו ואילך וסימן שכ"א.
8. מאידך, יש לציין שבנות כהן נכנסות לבית הקברות ונטמאות למתים – ראה ויקרא כ"א: א', משנה סוטה ג' ז' = דף כ"ג ע"א, ובבלי שם כ"ג ע"ב.
9. מאידך, בספר המצוות, מצוות עשה, מצווה ל"ב, כותב הרמב"ם: "היא שצונו לכבד זרע אהרן ולנשאם ולרוממם ושנשים מדרגתם מדרגה קודמת וראשונה..."

והוא אמרו... 'וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב'...". הרב סטיבן שץ "The Halachic Status of B'not Kohen and B'not Levi", Fall 1977, p. 17 ניסה לדייק מכאן שהרמב"ם התכוון לכלול נשים במצווה זאת כי "זרע" = בנים ובנות כאחד. אולם קשה לקבל פירוש זה כי הוא מתנגד לפשט הפסוק, לפשוטם של דברי הברייתא, ולדברי הרמב"ם במשנה תורה וכפי שהדגשנו בפנים. יתר על כן, הרמב"ם בוודאי קיבל את הביטוי "זרע אהרן" מהתורה (ויקרא כ"א: א; ויקרא כ"ב: ד; במדבר י"ז: ה') ובשלת הפסוקים מדובר במפורש על "איש... מזרע אהרן"!

2
3
4
5
6
7
8
9

